

Meleg szeretettel ír Szerb Antalról. Azt dicséri benne, ami valóban a maig ér, a varázsát, „hogy Szerb Antal jobban írt a laikusoknak, mint a szakemberek egymásnak”, olyan írónak tartja, „aki alkalomadtán témának fogja fel az irodalmat”, és nem menti-magyarazza tévedéseit sem. Szerb Antal másik legfőbb értékét joggal látja a világirodalomban való gondolkodás igényében, hogy „a fajkultusz virágkorában kétségbe vont magyarsággal — tagadta a magyar irodalom autark szemléletét”. Deák e gondolathoz többször is visszatér, és a jelenre is aktualizálja: „a magyar irodalom ügye mindmáig kényes kérdés. A romániai magyar irodalomban is az, csak éppen nem az akadémizmus habitusában lép fel (...), hanem az arrogáns vidékiesség divatosabbnak vélt cicomáiban.” Nem érezzük azonban elfogadhatónak, amit Szerb Antalnak az extra Hungariam, a kiáltó szüklátóköriúség elveit ostromozó írásáról állít: „harminckilenc év alatt e megállapítások mit sem vesztek időserűségükből”. Szerintünk: sokat vesztek.

A nagy esztétikai érzekre valló Bartókról szóló esszé, a Szemléről írt értő tanulmány, és a Marosi Péter kritikájával polemizáló (Méliusz József: *Város a ködben* c. regényéről írt) elemzés vonatkozik még a hazai alkotókra.

A gazdagon pergő ötletek, a tömör, hangulatteremtő jellemzések, a sokszor bravúros nyelvezet, a Szerb Antaléval rokonítható szellemesség — mind sajátjai Deák esszéinek. Éppen ezek az erények emelik ki, teszlik szembetűnővé — a kötet egészét tekintve — írásainak néhány elmarasztható vonását, a hamis egyértelműsítést, a logikai megbicsaklást, a bravúrok mellett a nyelvi fogyatékoságot.

Garcia Lorca kapcsán kissé zavarosan, és önmagának is ellentmondóan írja: „nézetünk szerint is a jó színház irodalom — de alighanem tévedés, hogy nem több és nem kevesebb az irodalomnál. Az igazi színház feltétlenül irodalom — de az igazi irodalom nem feltétlenül igazi színház, ha mégoly drámai felfogásban is születik.” Vagy: „Ez a hamvas kamaszregény (A *Pál utcai fiúk*; K. P.) Molnár Ferenc Lorelei-a, amit megbocsátanak neki, mint Heinének — a verbajt...” — Féliábanál is sántább hasonlat! A *Meghitt számadás* következő mondata pedig mintha nem is magyarul lenne: „Bemenni nem restellem magam — vetítés közben igen.” Sajnos — ha nem is hosszan — folytathatnánk a példákat.

A kötet így is — hiszen értékei messze fölülműlják hiányosságait — izgalmas szellemi kalandnak, Deák Tamás írói tehetsége ismételt bizonyágának tartjuk.

Köszeghy Péter

Rudolf Chmel: Litérárne vzt'ahy slovensko-mad'arské. (Szlovák–magyar irodalmi kapcsolatok) Pozsony, 1973. Martin K.

„Szükséges könyv” — állapítja meg Karol Rosenbaum a kötet előszavában, s ezzel mi is egyetérthetünk. A szlovák irodalomtörténészek fiatal nemzedékéhez tartozó R. Chmel második kötetével járult hozzá a szlovák–magyar irodalmi kapcsolatok vizsgálatához. Előző könyvében (*Litérárny v kontaktoch*, Pozsony 1972. Vyd. SAV) vetette fel a „kettős irodalmiság” (biliteránszt) fogalmát, amely e kötet első részében található bevezető tanulmány alapfogolatát adja. A „kettős irodalmiságú befogadó” R. Chmel terminusa szerint az a műalkotást befogadó személy, aki — nyelvismerte révén — két (esetleg több) irodalom termékeit képes befogadni, élvezni, értékelni. (Pl. a szlovák olvasó a XIX. század folyamán.) A tanulmányban a szerző röviden áttekinti a szlovák–magyar irodalmi kapcsolatok történetét, az egyes korszakokban jelentkező fő problémákat, a megoldásukra irányuló igyekezetet. Hangsúlyozza ezeknek az irodalmaknak a gyakran nem-irodalmi, egyéb társadalmi intézményeket, fórumokat pótló funkcióját, amely az értékek rendszerét, a művek befogadásának és értékelésének a szempontjait is meghatározta. Azokat a tényezőket vizsgálja, amelyek a szlovák és a magyar irodalom fejlődését hasonló — vagy különbözőképpen befolyásolták, s így a művek értékelésében is döntő szerepet játszottak.

A kötet második részét a közel hetven dokumentumból álló gyűjtemény alkotja. A válogatás 1823–1918 közötti kritikákat, a szlovák és magyar irodalomról szóló vitacikkekkel tartalmaz, illetve közli a szlovák írók, költők, kritikusok közötti levélváltás néhány fontos és érdekes dokumentumát. A dokumentumok főleg a két irodalom „külső” kapcsolatait mutatják be; azt, hogy a szlovák, ill. a magyar kritikusok, írók, költők hogyan reagáltak egy-egy műalkotásra, gondolatra, gyakran a mű egésze szempontjából lényegtelen mozzanatra. S így nem irodalomtörténeti — esztétikai szempontból jelentősek, hanem művelődéstörténetünk vizsgálatához nyújtanak adalékokat. A szerző bevezető tanulmányában is csak helyenként tér ki a „külső” irodalmi kapcsolatoknak (pl. a „kettős irodalmiságnak”) „belső”, az egyes műalkotásokban megmutatkozó esztétikai következményeire. Rendkívül nagy jelentősége miatt ez a kérdéskör mélyebbre ható vizsgálatot érdemelne.

A kötet harmadik részét a gazdag, nagyon sok adatot és információt nyújtó jegyzetanyag alkotja. A dokumentumokban előforduló személyekről, intézményekről, a vi-

tatott kérdésekről közöl adatokat. Az adatok mellett hasznos lett volna az olyan bővebb kommentár, amely az egyes kérdéseket a kor összefüggéseibe, az akkori problémák „hierarchiájába” helyezi bele, háttérrel biztosítva az olvasónak a kérdés vizsgálatához. Ez a társadalom- és irodalomtörténeti megalapozottság aztán az egyes kérdések történeti vizsgálatát is világosabbá, összefüggéseiben differenciáltabbá tehetné volna.

Bába Iván

B. Nagy Margit: Várak, kastélyok, udvarházak, ahogy a régiek látták. Bukarest 1973. Kriterion K. 406 l.+64 t.

B. Nagy Margit a *Reneszánsz és barokk Erdélyben* c. könyve után (ismertetését lásd: ItK 1971. 251.) újabb, fontos kötetet jelentkezett. Ezúttal az 1624 és 1757 között keletkezett erdélyi kiadatlan végrendeletek, vagyonszeirások anyagát tette közé gondos válogatásban. A kötet a XVII—XVIII. századi erdélyi várak, kastélyok, udvarházak, keletkezésüket tekintve gazdasági indíttatású tárgyi leírásainak, az anyagi javak összeírásainak kiadásával gazdag művelődéstörténeti dokumentum-anyagot tett hozzáférhetővé. A kötetet művészettörténészek, néprajzkutatók, történészek és irodalomtörténészek egyaránt haszonnal olvashatják. A közölt összeírások összességükben hitelesen és sokoldalúan idézik azt a tárgyi, anyagi, szociális keretet és környezetet, amely a főúri, nemesi életformát a XVII—XVIII. században övezte, jellemezte és színvonalát

meghatározta. Tüzetesen s pontosan megrajzolt képet kapunk a közölt anyagból a XVII—XVIII. századi életformáról, a nemesi otthonok berendezési tárgyairól, a kertkultúráról. Számos vár, kastély eredeti formáját lehet a közölt leírások segítségével rekonstruálni. A nemesi udvarok közelében elhelyezkedő gazdasági épületek leírásai pedig a kor jobbágyainak életterét idézik, adalékokat nyújtva a népi építészeti kutatónak is.

B. Nagy Margit a kötet bevezetőjében joggal hangsúlyozza, hogy a gazdaságtörténeti jellegű források „... akarva-akaratlan nagy szolgálatot tettek a művészettörténet-írásnak: építészettörténeti adatokat rögzítettek, s az épületek szabatos leírásával a magyar építészeti szaknyelv kialakulásához járultak hozzá.” (8. l.)

A kötet csak a kiadatlan összeírásokból ad válogatást, ezért az oly gazdag (de már publikált) leírások, mint Vajdahunyadé, Fogarasé, Gyalué, hiányoznak a kötetből. B. Nagy Margit arra törekedett, hogy a világi építészeti reprezentáló várak, kastélyok, udvarházak változatos típusairól közöljön összeírásokat s „lehetőleg Erdély minden vidéke képviselve legyen”. A leírásokból jól nyomon követhető a (XVI. század végén induló) reneszánsz stílus térhódítása az erdélyi várak, kastélyok jellegének változásaiban.

B. Nagy Margit végül is e gazdag forrásanyag közzétételével a művelődéstörténeti kutatás számára adott egy sokoldalúan kamatoztatható kötetet.

Komlószi Tibor